

Chapter Seven

General discussion

Summary

General discussion (Nederlandse vertaling)

Dit is een Nederlandse vertaling van de algemene discussie van mijn proefschrift. In dit laatste hoofdstuk zijn eerst de onderzoeken samengevat die in hoofdstuk twee tot zes zijn beschreven. Daarna worden alle resultaten besproken, alsmede implicaties voor de politiepraktijk en toekomstig onderzoek.

Samenvatting

Dit proefschrift gaat over personen die risico lopen tijdens politieverhoren. De onderzoeksvragen waren hoe vaak politieagenten te maken hebben met kwetsbare verdachten, of zij in staat zijn om een adequate inschatting van de prevalentie van kwetsbare verdachten te kunnen maken, hoe zij kwetsbare verdachten verhoren in theorie en in de praktijk, en op welke manier de omgeving van een politiecellencomplex van invloed is op het psychologisch welzijn en slaapproblemen van verdachten. In een periode van een jaar werden 178 verdachten die in zes verschillende politiecellencomplexen (Amsterdam, Breda, Eindhoven, Heerlen, Tilburg en Maastricht) verbleven gevraagd om mee te werken aan een psychologisch assessment met betrekking tot psychische stoornissen, een licht verstandelijke beperking, een abnormale mentale toestand (bijv. door veel stress, of alcohol- of drugsgebruik) en bepaalde persoonlijke kenmerken (suggestibiliteit en toegeeflijkheid).

Persoonlijkheid en gezondheid

Psychologische kwetsbaarheden

In Hoofdstuk Twee werd de identificatie van psychische kwetsbaarheden besproken. De onderzoeksvragen waren in welk percentage van zaken een aantal psychologische kwetsbaarheden bij verdachten voorkwamen, en of politieagenten in staat zijn om een adequate inschatting te maken van dit percentage.

Allereerst werd in navolging van het onderzoek van Gudjonsson et al. (1993) de prevalentie van verschillende psychologische kwetsbaarheden bij verdachten in politiecellencomplexen onderzocht ($N = 149$). De resultaten toonden dat 60% van de verdachten werd gescreend voor nader onderzoek naar hun psychische gezondheid, 38% werd gescreend voor nader onderzoek naar Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD), 21% gebruikte dagelijks drugs (soft-/harddrugs) en 4% gebruikte dagelijks alcohol (en minimaal 15 alcoholische consumpties per week). Daarnaast waren scores van psychopathologie, depressie, angst, stress en suggestibiliteit (*interrogative suggestibility*) hoger in vergelijking tot scores van de algemene Nederlandse populatie uit eerder onderzoek.

Het tweede gedeelte van Hoofdstuk Twee beschrijft de resultaten van een vragenlijst ingevuld door 103 Nederlandse rechercheurs, waarmee werd onderzocht in welke mate zij in staat zijn een inschatting te maken van de prevalentie van kwetsbare verdachten. De deelnemende rechercheurs werkten gemiddeld 21 jaar bij de politie en daarvan gemiddeld 11 jaar als rechercheur. Ongeveer 77% volgde één of meerdere gevorderde rechnerchecursus(sen), terwijl 22% geen enkele rechnerchecursus had gevolgd. Bovendien had 76% geen enkele speciale/gevorderde verhoorcursus gevolgd. De rechercheurs zeiden in de afgelopen twaalf maanden gemiddeld

vijf kwetsbare verdachten te hebben geïdentificeerd, variërend van 0 tot 90 kwetsbare verdachten, en 55% van de rechercheurs zeiden geen enkele kwetsbare verdachte te hebben verhoord in de afgelopen 12 maanden. Ook meldde 55% van de rechercheurs geen maatregelen te nemen als ze een kwetsbare verdachte verhoorden, en antwoordde 42% van de rechercheurs wel maatregelen te nemen als zij een kwetsbare verdachten verhoren, zoals het raadplegen van een recherchepsycholoog, teamchef, gespecialiseerde collega of een officier van justitie.

Hoofdstuk Drie beschrijft een onderzoek naar een specifieke psychologische kwetsbaarheid bij verdachten, namelijk een licht verstandelijke beperking (LVB) – in Nederland een IQ (intelligentie quotiënt) lager dan 85. De vraag was wat de prevalentie van een LVb onder verdachten in politiecellencomplexen was, en of de SCIL een bruikbare screener voor de politie is om een LVb bij verdachten te herkennen. De SCIL bestaat uit 14 items over gevolgd onderwijs, het bestaan van een sociaal vangnet, cognitieve capaciteiten, taalbegrip en gedrag, en screent voor een IQ lager dan 85. Het IQ werd gemeten met een verkorte versie van de Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS-III-NL) en met de SCIL.

Het gemiddelde IQ van verdachten was 75, variërend van 49 tot 110. Ongeveer 85% had een IQ lager dan 85 en 29% lager dan 70. De SCIL screende 50% van de verdachten voor een IQ lager dan 85. In deze studie werd een andere factorstructuur van de SCIL gevonden in vergelijking met de handleiding van de SCIL, waarschijnlijk vanwege de scheve verdeling van IQ-scores. De correlatie tussen IQ-scores en de scores van de SCIL was matig ($r = .56$), mogelijk omdat de sociale items van de SCIL (items over onder andere een sociaal vangnet, contact met hulpverlening en het lezen van een krant) lagere IQ-scores maskeren, hetgeen nader onderzoek behoeft.

Interactie

In Hoofdstuk Vier is gekeken naar de stand van zaken met betrekking tot het Nederlandse verhoor van verdachten. Daarbij was de vraag of Nederlandse verhoorpraktijken zich kunnen meten met recent empirisch onderzoek naar het politieverhoor. Een duik in de geschiedenis leert dat in Engeland ongeveer 25 jaar geleden verschillende gerechtelijke dwalingen hebben geleid tot afschaffing van het politieverhoor en tot de introductie van nieuwe wetten en richtlijnen met betrekking tot een transparant politie-interview en vernieuwde interviewtrainingen voor de politie (het *investigative interviewing* concept). Onderzoek naar het politie-interview heeft laten zien dat (over het algemeen) de interviews meer gestructureerd en effectiever verlopen in vergelijking tot oude verhoormethoden.

Ten tijde van het onderzoek zoals beschreven in Hoofdstuk Vier gebruikten Nederlandse politieagenten vooral de Standaard Verhoorstrategie (SVS; Van Amelsvoort, Rispens & Grolman, 2015, zesde editie). Twee problematische aspecten van de SVS werden besproken. Ten eerste leidt de SVS tot tunnelvisie (*confirmation bias* en *guilty bias*). Ten tweede wordt de SVS een informatie-vergarende verhoormethode te zijn, maar bevat het ook beschuldigende aspecten. Tot op heden is nog niet veel bekend over wat er precies in Nederlandse verhoorkamers gebeurt en is de SVS nog nooit wetenschappelijk getoetst op validiteit en betrouwbaarheid. Bovendien laat het weinige onderzoek naar de SVS zien dat politieagenten soms inadequate verhoortechnieken gebruiken – nota bene, gelet op jurisprudentie, akkoord bevonden door rechters.

Hoofdstuk Vijf beschrijft een onderzoek naar 36 verdachtenverhoren, met als doel te onderzoeken of kwetsbare verdachten adequaat worden verhoord. Allereerst werden de verdachten op basis van het psychologisch testonderzoek geclassificeerd als kwetsbaar of niet-kwetsbaar. Daarna werden de verhoren geanalyseerd aan de hand van de Griffith Question Map (GQM) en geclassificeerd als een adequaat verhoor (op basis van: open vragen, doorvragen en gepaste gesloten vragen) of als een inadequaar verhoor (op basis van, bijvoorbeeld, ongepast gesloten, sturende of suggestieve vragen, meerdere vragen tegelijk stellen en een scenario opwerpen). Ongeveer 69% (25) van de 36 verdachten werd geclassificeerd als kwetsbare verdachten, ongeveer 86% (31) van de 36 verhoren waren inadequaar uitgevoerd en 84% (21) verhoren van kwetsbare verdachten waren inadequaar uitgevoerd. Meer onderzoek is nodig naar Nederlandse verhoorstrategieën.

Omstandigheden

In Hoofdstuk Zes was de invloed van de omgeving van een politiecellencomplex op het psychologisch welzijn en slaapproblemen van verdachten onderwerp van onderzoek. Alle politiecellencomplexen in Nederland verschillen namelijk van, onder andere, grootte, kleur, verlichting, aantal arrestantenverzorgers per arrestanten, voorzieningen en drukte. De vraag was of een overnachting in een politiecel leidt tot een verminderd psychologisch welzijn en meer slaapproblemen, en of slaapproblemen van invloed zijn op het psychisch welzijn van verdachten.

Resultaten wezen uit dat verdachten in een politiecel inderdaad een verminderd psychologisch welzijn ervaren en slechter slapen. Verdachten die voorafgaand aan het testonderzoek thuis hadden geslapen gaven een gemiddeld cijfer van 7,3 voor de kwaliteit van slaap in de afgelopen nacht, terwijl verdachten die in een politiecel hadden geslapen daarvoor een gemiddeld cijfer van 4,5 gaven. Verdachten die voorafgaand aan het psychologisch assessment in een politiecellencomplex hadden geslapen rapporteerden een lager psychisch welzijn en meer slaapproblemen ten opzichte van verdachten die voorafgaand aan het assessment thuis hadden geslapen. De politie zou er mogelijk goed aan doen psychisch welzijn van verdachten te bevorderen en slaapproblemen bij hen zoveel mogelijk te voorkomen, om zo bij te dragen aan een adequaat verdachtenverhoor.

Discussie

Persoonlijkheid en gezondheid

Psychologische kwetsbaarheden

De resultaten uit Hoofdstuk Twee en Drie laten zien dat politieagenten dagelijks te maken hebben met kwetsbare verdachten, veel vaker dan dat zij zelf inschatten. De term *base rate neglect* (een redeneerfout, een vorm van selectieve aandacht, waarbij statistische basisinformatie wordt genegeerd) is hier van toepassing (Case, Fantino, & Goodie, 1999). Daarbij verklaarden veel politieagenten dat zij geen voorzorgsmaatregelen nemen als zij een kwetsbare verdachte verhoren. Hierna wordt Nederlandse en Europese wetgeving besproken,

om te zien of er een adequaat juridisch vangnet bestaat voor kwetsbare verdachten tijdens het politieverhoor, met het oog op aanbevelingen voor aanpassing van het verhoor.

Ten eerste schrijft de Aanwijzing audiovisueel registreren van verhoren van aangevers, getuigen en verdachten (2013) (hierna: de Aanwijzing) voor dat het verhoor verplicht moet worden opgenomen (middels audio- of videoregistratie) als een verdachte (a) wordt verdacht van een misdrijf waarop een gevangenisstraf van 12 jaar of meer is gesteld, (b) als het slachtoffer ernstig lichamelijk letsel heeft opgelopen, (c) bij bepaalde zedenmisdrijven of (d) gelet op de verdachte (psychische stoornis), de aard van het misdrijf (ernstig letsel of grote impact op de samenleving) of het verloop van het verhoor (onvoorziene wendingen). De Aanwijzing definieert kwetsbare verdachten als verdachten jonger dan 16 jaar, met een licht verstandelijke beperking of met een beperkt cognitief functioneren (bijv. als gevolg van de ziekte van Parkinson, een beroerte, of andere neurologische problemen). De aanwijzing schrijft verder voor dat een politieagent zelf moet uitmaken of een verdachte een licht verstandelijke beperking heeft. Dit is problematisch, omdat tijdens een gesprek een licht verstandelijke beperking vaak moeilijk is te herkennen, en bovendien mensen met een licht verstandelijke beperking hun hele leven gewend zijn om hun beperking te verhullen (Kaal, Overvest, & Boertjes, 2017; Young, Goodwin, Sedgwick, & Gudjonsson, 2013). Bovendien is een audio- of video-opname van mensen met een psychische stoornis optioneel, dit wordt alleen gedaan in opdracht van een Officier van Justitie, of als het verhoor onverwacht aanleiding geeft om tot registratie over te gaan (Aanwijzing, 2013).

Ten tweede heeft de Europese Commissie een Aanbeveling uitgevaardigd 'betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure (Europese Commissie, 2013; hierna: Aanbeveling). De Aanbeveling omschrijft kwetsbare personen als: 'verdachten of beklaagden die door hun leeftijd, geestelijke of lichamelijke toestand of handicap niet in staat zijn een strafprocedure te begrijpen en daar effectief aan deel te nemen' en als: 'personen met ernstige psychische, intellectuele, fysieke of zintuigelijke beperkingen (voor meer details, zie: Van der Aa, 2016). Gelet op de resultaten van dit proefschrift kan gesteld worden dat een groot deel van de verdachten die in politiecellencomplexen verblijven voldoet aan deze omschrijving. De Aanbeveling schrijft voor dat een advocaat of 'geschikte volwassene' tijdens het verhoor van een kwetsbare verdachte aanwezig moet zijn (artikel 10), dat deze verdachte het recht heeft op systematische en regelmatige medische rechtsbijstand (artikel 12), dat alle verhoren audiovisueel moeten worden opgenomen (artikel 13) en dat politieagenten een specifieke opleiding moeten krijgen om kwetsbare verdachten te verhoren (artikel 17). Ondanks dat de Aanwijzing niet bindend is voor Nederlandse wetgeving, dragen deze regels bij aan het adequaat en ethisch verhoren van kwetsbare verdachten – hetgeen hierna verder wordt besproken.

Verdachten hebben baat bij de aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor. Verhoeven en Stevens (2012) concludeerden dat als een advocaat aanwezig was tijdens het verhoor, politieagenten minder vaak intimidatie technieken gebruikten (zoals het uitlokken van emotionele reacties en het misleiden van verdachten). Zij suggereerden ook dat de aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor mogelijk de druk om een valse bekentenis te geven voorkomt. Evenwel concludeerden Verhoeven en Duinhof (2017) dat de aanwezigheid van een advocaat tijdens het politieverhoor er niet toe leidt dat verdachten minder verklaren. Bovendien kunnen advocaten tijdens verhoren vragen stellen die de onschuld van een verdachte kunnen aantonen (Duker &

Stevens, 2009). Desondanks profiteren verdachten momenteel waarschijnlijk niet optimaal van de aanwezigheid van een advocaat bij het verhoor. Advocaten hebben een passieve rol. Zij mogen zich bijvoorbeeld niet met het verhoor bemoeien, zij mogen alleen met de politieagenten en verdachte praten aan het begin en einde van een verhoor. Nota bene, als politieagenten vinden dat een advocaat 'de orde verstoord', dan kan hij of zij uit de verhoorkamer worden verwijderd (Besluit inrichting en orde politieverhoor, 2017; Blom, 2011). Een andere belemmerende factor is dat advocaten die zijn toegewezen om rechtsbijstand aan verdachten te verlenen 85 Euro per consult krijgen, waardoor het voor hen economisch niet rendabel is om langer dan de standaard 30 minuten consultatiebijstand te verlenen (Hodgson, 2015). Kortom, de vraag is in hoeverre Nederlandse advocaten in staat zijn om adequate rechtsbijstand aan kwetsbare verdachten te verlenen, hetgeen onderwerp voor verder onderzoek zou moeten zijn.

Daarbij komt dat, zoals geopperd door Kassin (2017), het opnemen van alle politieverhoren meerdere voordelen heeft. Allereerst voorkomt het dat politieagenten inadequate verhoormethoden gebruiken (Kassin, kukucka, Lawson, & DeCarlo, 2014). Een tweede voordeel is, dat het een exacte weergave biedt van wat er in de verhoorkamer heeft plaatsgevonden (Kassin, 2017) – wat het doel is van de hierboven genoemde Aanwijzing. Een derde voordeel is dat politieagenten niet hoeven mee te typen tijdens een verhoor en zij zich kunnen focussen op het gesprek (Kassin, 2017). Een ander voordeel is dat de opnamen kunnen worden gebruikt voor opleiding, coaching en wetenschappelijk onderzoek. In het verleden werd eerder in evaluatierapporten de aanbeveling gedaan om alle verhoren op te nemen (Openbaar Ministerie, Politie, & NFI, 2005; Posthumus, 2005).

Ten derde schrijft de Aanbeveling voor dat politieagenten moeten worden opgeleid hoe zij met kwetsbare verdachten moeten omgaan. Het is echter, zoals hierboven opgemerkt, behoorlijk moeilijk om tijdens interactie op basis van observaties psychologische kwetsbaarheden bij verdachten te herkennen (Gudjonsson, 2010; Kaal et al., 2017; Kassin, 2012). In het verleden heeft de Politieacademie een experimentele vragenlijst ontwikkeld om psychologische kwetsbaarheden bij verdachten te herkennen (Politieacademie, 2014). Deze screener werd onlangs vanuit een juridisch perspectief aanbevolen, om ervoor te zorgen dat kwetsbare verdachten adequate rechtsbijstand krijgen, zoals toegang tot een advocaat (Gremmen, 2018). Echter, gedurende de periode van de assessments voor dit onderzoek merkten verschillende verdachten op dat zij alleen aan dit onderzoek meededen omdat het volledig anoniem was en dat de assessoren waren gehouden aan hun beroepsgeheim. Deze verdachten verklaarden dat zij niet zouden meewerken als een dergelijk assessment zou worden afgenomen door een politieagent, vanwege het risico om op basis van de testresultaten later tot een TBS-maatregel veroordeeld te worden. Bovendien hebben zelfs getrainde psychologen en psychiaters tijd nodig om psychische problemen bij mensen te onderzoeken. Om deze redenen zal een screener voor psychologische kwetsbaarheden voor de politie waarschijnlijk geen soelaas bieden.

Kortom, op basis van de resultaten van dit proefschrift met betrekking tot (a) de prevalentie van psychologische kwetsbaarheden bij verdachten die bij de politie verblijven, (b) het *base-rate neglect* bij politieagenten, (c) Nederlandse en Europese wetgeving en (d) het gebruik van een screener voor psychologische kwetsbaarheden,

is mijn eerste advies dat politieagenten iedere verdachte als een potentieel kwetsbare verdachte moeten benaderen. Mijn tweede advies is dat alle politieverhoren moeten worden opgenomen.

Interactie

Het verhoor

In Hoofdstuk Vier en Vijf werd het Nederlandse politieverhoor in theorie en praktijk besproken. Hierna wordt de recent uitgebrachte Handleiding Verhoor (Van Amelsvoort & Rispens, 2017), wetenschappelijk onderzoek naar het Nederlandse politieverhoor in de praktijk, en Nederlandse en Europese jurisprudentie besproken in het licht van het *investigative interviewing* raamwerk.

Allereerst moet opgemerkt worden dat er een belangrijk verschil is tussen een traditioneel politieverhoor en moderne politie-interviews. Een verhoor is een 'heuristische benadering, met dwingende en manipulatieve technieken, met als doel een bekentenis te verkrijgen', terwijl een politie-interview 'een *evidence-based* benadering is met als doel om zoveel mogelijk accurate en betrouwbare informatie te verkrijgen ... waarbij de behoefte aan accurate informatie van verdachten en individuele mensenrechten en de Wet in evenwicht moet worden gehouden' (Griffiths & Rachlew, 2018, p. 155). Tot op de dag van vandaag zijn de verhoormethoden die in de Handleiding Verhoor staan beschreven niet wetenschappelijk onderzocht. Het Nederlandse politieverhoor is voornamelijk gebaseerd op ervaring en gevoel van politieagenten, wat naar voren kwam in het Handboek Verdachtenverhoor (Van den Adel, 1997) en twintig jaar later is terug te lezen in de zevende editie van de Handleiding Verhoor (Van Amelsvoort & Rispens, 2017). Wel kan worden gesteld dat de zevende editie van de Handleiding Verhoor een verbetering is ten opzichte van de zesde editie (Van Amelsvoort, Rispens, & Grolman, 2015), zoals besproken in Hoofdstuk Vier. Dit omdat meer aandacht is besteed aan recent wetenschappelijk onderzoek, zoals onderzoek naar de werking van het geheugen en de betrouwbaarheid van de verklaring van verdachten. Desalniettemin kan worden gesteld dat de Handleiding Verhoor niet geschikt is voor gebruik door politieagenten, om verschillende redenen.

De Handleiding Verhoor beschrijft vier verschillende verhoormethoden en verschillende versies van deze methoden om verdachten te verhoren (Van Amelsvoort & Rispens, 2017). De eerste verhoormethode is genaamd de Vrije Verklaringsmethode, waarbij een verdachte de gelegenheid krijgt een vrije verklaring af te leggen. Deze methode wordt aanbevolen bij meewerkende verdachten, als er redenen zijn om het bewijs niet aan de verdachte te presenteren, of als er onvoldoende tijd is om het verhoor voor te bereiden. De tweede methode is de Directe Stapelmethode, waarbij al het technische en tactische bewijs in één keer aan de verdachte wordt gepresenteerd. De verdachte krijgt tussendoor geen gelegenheid om te reageren, maar mag dat pas doen als al het bewijs is gepresenteerd. Deze methode is aangewezen in zaken waarbij weinig tijd is om de verdachte te verhoren, als er veel en sterk bewijs is, of als een verhoor slechts een formaliteit is. De derde methode heet de Scenario's Onderzoekende Methode (SOM) – voorheen bekend als de Standaard Verhoorstrategie (SVS), in meer detail besproken in Hoofdstuk Vier. De vierde methode is genaamd de Bewijs-Vraagmethode, dat gebruikt kan worden als de verdachte verkiest te zwijgen. De verdachte wordt dan geconfronteerd met het (in de ogen van de politieagenten) belangrijkste bewijs en wordt in de gelegenheid

gesteld daarop te reageren. Daarbij beschrijft de Handleiding Verhoor allerlei verschillende versies van deze verhoormethoden, zoals het variëren in de volgorde van de confrontatie met het bewijs of het clusteren van bewijs (Van Amelsvoort & Rispens, 2017).

Het probleem is, dat de Handleiding Verhoor nergens een duidelijke beschrijving geeft wanneer een specifieke verhoormethode moet worden gebruikt of wanneer een combinatie van verschillende methoden (en variaties daarvan) aangewezen is. Er is alleen vermeld dat de Vrije Verklaringsmethode moet worden gebruikt 'als de verklaring van de verdachte in lijn is met het beschikbare bewijs' (Van Amelsvoort & Rispens, 2017, p. 456). Als de verklaring niet in lijn is met het beschikbare bewijs, dan kan een combinatie van de vier verhoormethoden worden gebruikt om achter 'de waarheid' te komen (Van Amelsvoort & Rispens, 2017, p. 455).¹

Het voorgaande impliceert dat politieagenten over grondige kennis en vaardigheden moeten beschikken om een adequate verhoormethode (of een variatie daarvan) te kunnen kiezen, om iedere verhoormethode op een effectieve wijze te kunnen uitvoeren en om verschillende verhoormethoden en versies daarvan te kunnen combineren. Op basis van de resultaten van Hoofdstuk Twee en ander onderzoek is dit geen realistische aanname (bijv., Odinet, Boon, & Wolters, 2015). Daarbij is de Directe Stapelmethode waarschijnlijk helemaal niet effectief, omdat geleidelijke confrontatie van bewijs een uitgebreidere verklaring oplevert (Walsh & Bull, 2015). Afgezien daarvan, zoals besproken in Hoofdstuk Vier, is de SOM in feite oude wijn in nieuwe zakken. De basisprincipes van de SOM zijn namelijk dezelfde basisprincipes van de SVS,² met inbegrip van allerlei onwenselijke aspecten, zoals het opbouwen van druk en het belonen van verdachten als zij hun verklaring bijstellen in lijn met het beschikbare, tactische bewijs.

Het geringe onderzoek naar het Nederlandse politieverhoor heeft tot nu toe laten zien dat politieagenten regelmatig inadequate verhoormethoden gebruiken. Dit is besproken in Hoofdstuk Vijf en in eerder onderzoek. Zo vonden Verhoeven en Stevens (2012) in hun onderzoek naar Nederlandse verhoormethoden in doodslag- en moordzaken ($N = 168$) dat in veel verhoren riskante verhoormethoden werden gebruikt (zoals sturende vragen in 44.5%, ongeduld, frustratie en boosheid laten blijken in 28.6% en hypothetische scenario's opwerpen in 22.6% van de verhoren). Recent vonden Verhoeven en Duinhof (2017) dat verschillende Nederlandse verhoormethoden (zoals het uitlokken van emoties, confronteren met bewijs) slechts weinig bijdroegen aan de verklaringsbereidheid van verdachten. Oftewel, gevoel en ervaring van politieagenten leidt niet automatisch tot effectieve verhoormethoden en bruikbare verklaringen van verdachten.

Kortom, de Handleiding Verhoor voldoet niet aan de principes van *science-based investigative interviewing* (Clark, Milne, & Bull, 2011; Farrugia & Milne, 2011; Griffiths & Milne, 2018; Shepherd & Griffiths, 2013). De Politieacademie leert politieagenten niet *evidence-based* – en in sommige gevallen potentieel gevaarlijke – verhoormethoden, terwijl eerder meerdere onderzoekers twijfelden aan de effectiviteit van deze methoden en bovendien hebben aangetoond dat politieagenten verhoren niet adequaat uitvoeren (bijv., Boon et al, 2016; Duker & Stevens, 2009; Israëls & Horselenberg, 2010; Kortlever, 2011; Nierop, 2005; Odinet et al., 2015;

¹ Overigens vermeldt de Handleiding Verhoor niet wat met 'de waarheid' precies wordt bedoeld.

² Van Amelsvoort & Rispens, 2017, p. 466, vs. Van Amelsvoort, Rispens, & Grolman, 2015, p. 445.

Siemering & Van der Laan, 2016; Stevens & Verhoeven, 2010, 2011; Van Koppen, 1998, 2009; Verhoeven & Duinhof, 2017; Verhoeven & Stevens, 2012; Vrij, 1998, 2010).

Daar komt bij dat Nederlandse rechters inadequate en onwenselijke verhoormethoden niet persé afwijzen,³ zoals besproken in Hoofdstuk Vier. Dit is zorgelijk. Op 26 oktober 2010 oordeelde het Amsterdamse Gerechtshof in een moordzaak dat het frequent en beschuldigend verhoren én het gebruik van extreme druk niet ontoelaatbaar was, en dat de verklaring van de verdachte dus kon worden toegelaten als bewijs (De Ruiter, 2015).⁴ De facto betekent dit dat als politieagenten inadequate verhoormethoden en druk gebruiken, het voor de rechter volstaat om te constateren dat dit is gebeurd, en het niet automatisch leidt tot consequenties in de zin van uitsluiting van bewijs (Blom, 2011). Met andere woorden: er zijn kennelijk voor de politie geen juridische belemmeringen om inadequate verhoormethoden te gebruiken.

Europese jurisprudentie biedt niet meer rechtsbescherming voor kwetsbare verdachten gedurende het opsporingsproces (Mergaerts, Van Daele, & Vervaeke, 2017). Gelet op jurisprudentie uit 2000 en 2008 blijkt dat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) wel erkent dat gedurende het opsporingsproces iedere verdachte zich in een kwetsbare positie bevindt.⁵ In andere zaken overwoog het EHRM dat bepaalde verdachten kwetsbaar kunnen zijn met betrekking tot, onder andere, leeftijd en volwassenheid,⁶ fysieke problemen,⁷ psychische problemen⁸ en alcoholverslaving.⁹ Edoch heeft het EHRM slechts enkele individuele kenmerken en omstandigheden beschreven waardoor een verdachte kwetsbaar werd geacht, maar heeft het nog geen eenduidige definitie van kwetsbare verdachten gegeven (Mergaerts et al., 2017). Mergaerts et al. (2017) stellen dat een kwetsbare verdachte niet in staat is om zijn of haar procedurele rechten uit te oefenen op een bewuste, weloverwogen manier, hetgeen effectieve participatie in het opsporingsproces hindert, of zelfs onmogelijk maakt (p. 525). Naar het idee van deze auteurs zijn verdachten slechts in staat om in het opsporingsproces te participeren als aan drie condities is voldaan: (1) zij moeten zijn geïnformeerd over de beschuldiging en hun rechten, (2) zij moeten deze beschuldiging en rechten begrijpen, en (3) zij moeten in staat zijn om beredeneerde beslissingen te nemen over het uitoefenen van hun rechten. Bepaalde kenmerken van verdachten (zoals hierboven genoemd in jurisprudentie van het EHRM) en omstandigheden (zoals druk tijdens het verhoor, inadequate verhoormethoden) beïnvloeden de mogelijkheid op een negatieve manier om adequaat aan het opsporingsproces deel te nemen, en maken verdachten kwetsbaar om een onbetrouwbare verklaring of een valse bekentenis af te leggen (Mergaerts et al., 2017).

³ bijv. Gerechtshof Arnhem, 12 december, 2000, ECLI:NL:GHARN:2000:AA8995, LJN AA8995; Rechtbank Dordrecht, 20 september 2003, ECLI:NL:RBHAA:2007:BB7483, LJN BB7483; Rechtbank Amsterdam, 17 maart 2005, ECLI:NL:RBAMS:2005:AT0873, LJN AT0873; Rechtbank Groningen, 10 april 2008, ECLI:NL:RBGRO:2008:BC9249, LJN BC9249.

⁴ Gerechtshof Amsterdam, 26 oktober 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BL5731, LJN BL5731.

⁵ Grote Kamer EHRM, 27 juni 2000, Nr. 21986/93 (Salman vs. Turkije); EHRM, 13 juli 2006, Nr. 26853/04 (Popov vs. Rusland); Grote Kamer EHRM, 28 oktober 2008, Nr. 36391/02 (Salduz vs. Turkije).

⁶ EHRM, 16 december 1999, Nr. 24724/94 (T. vs. Verenigd Koninkrijk); EHRM, 17 oktober 2006, Nr. 52067/99 (Okkali vs. Turkije).

⁷ EHRM, 5 februari 2013, Nr. 76317/11 (Bubnov vs. Rusland).

⁸ EHRM, 24 november 2009, Nr. 23968/05 (Halilovic vs. Bosnie Herzegovina); EHRM, 20 mei 2010, Nr. 38832/06 (Alajos Kiss vs. Hongarije); EHRM, 11 oktober 2011, Nr. 30951/10 (Gorobet vs. Moldavië).

⁹ EHRM, 31 maart 2009, Nr. 20310/02 (Plonka vs. Polen).

Het moge duidelijk zijn dat Nederlandse verhoormethoden aan een hervorming toe is. In de afgelopen jaren hebben verschillende politiekorpsen in bijvoorbeeld het Verenigd Koninkrijk, Australië, Nieuw-Zeeland en Noorwegen *investigative interviewing* geadopteerd,¹⁰ wat is gebaseerd op empirisch onderzoek naar goede communicatievaardigheden en het menselijke geheugen (Clarke, Milne, & Bull, 2011). *Investigative interviewing* moet worden gezien als een totaalconcept en niet als slechts een interviewtechniek. Het betreft ook training en supervisie, bijvoorbeeld over de aanwezigheid van een advocaat tijdens een verhoor en het opnemen van ieder verhoor, verankerd in wetgeving (Clarke et al., 2011; Farrugia & Milne, 2012; Griffiths & Milne, 2018; Shepherd & Griffiths, 2013). Iedere dwingende of manipulatieve verhoortechniek is uit den boze. Dit zorgt draagt bij aan het vermijden van negatieve effecten, zoals schuldpresumptie en een *confirmation bias*, groepsdenken, het *primacy-effect* en heuristieken, en vermindert het *boomerang-effect* (het effect dat verdachten die aanvankelijk een bekennende verklaring willen afleggen besluiten dit niet te doen omdat ze het gevoel hebben niet adequaat te worden verhoord) (Griffiths & Rachlew, 2018; Gudjonsson, 2003). Bovendien wordt zo het vertrouwen in het opsporingsproces verhoogd (Griffiths & Milne, 2018).

Farrugia en Milne (2012) reflecteerden op de grote verschuiving van politieverhoor naar politie-interview in Engeland en Wales in de jaren '80: 'Voorafgaand van de verandering van het paradigma was de focus van de politie alleen op verhoortechnieken (en de bekentenis), hetgeen was verankerd in invloedrijke handleidingen die dergelijke praktijken voorschreven' (p. 24).

Asbjørn Rachlew - hoofdinspecteur bij de Noorse politie, wetenschapper en docent, en betrokken bij de modernisering van het politieverhoor in Noorwegen – zei onlangs: 'Het is onvoldoende om alleen bepaalde aspecten van *investigative interviewing* in bestaande verhoormethoden te vermengen. Dit zal de mind-set van politieagenten niet veranderen, zij zullen dan juist meer subtiele en manipulatieve manieren gaan gebruiken om bevestiging te vinden' (Mykhailov, 2018).

Om niet langer om de hete brij heen te draaien: mijn derde advies is om radicaal afscheid te nemen van de huidige Nederlandse verhoormethoden. Naar voorbeeld van verschillende verlichte politiekorpsen in de wereld zou ook in Nederland *investigative interviewing* moeten worden ingevoerd, inclusief een complete herziening van verhoormethoden (naar het Engelse PEACE-model, zie Hoofdstuk Vier), interviewtraining (conform het Engelse PIP-model, zie Hoofdstuk Vier) en Nederlandse wetgeving (Clakre et al., 2011; Farrugia & Milne, 2012; Griffiths & Milne, 2005, 2018; Griffiths & Rachlew, 2018; O'Mahony, Milne, & Grant, 2012; Shepherd & Griffiths, 2013).

Onlangs introduceerden Griffiths en Milne (2018) het raamwerk (*framework*) voor *investigative interviewing* (FIT), gebaseerd op nog altijd groeiende hoeveelheid onderzoek naar *investigative interviewing* en *evidence-*

¹⁰ Voor meer informatie over *investigative interviewing*, zie bijvoorbeeld:

- College of Police for England and Wales: <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-interviewing/>

- Schollum, M. (2005). *Investigative Interviewing: The literature*. Wellington: Office of the Commissioner of Police. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.117.228&rep=rep1&type=pdf>

based policing. FIT kan politieorganisaties helpen om een juiste omgeving te creëren voor professionele opsporingsonderzoeken, uitgevoerd door professionals met een open-mind, die gerechtigheid voor slachtoffers zoeken en fouten voorkomen die kunnen leiden tot justitiële dwalingen (Griffiths & Milne, 2018). In het kort bestaat FIT uit acht factoren: (1) leiderschap om een lerende organisatie te creëren, met goede ondersteuning op de werkplek en mogelijkheden om nieuwe vaardigheden te leren; (2) een adequaat juridisch raamwerk, omdat het onrealistisch is dat politieagenten morele standaarden zullen adopteren die niet in wetgeving zijn vastgelegd; (3) een onderzoekende mind-set of cognitieve stijl (dwz.: het exploreren van alternatieve hypothesen, een open mind-set) geadopteerd door iedere politieagent; (4) een uitgebreide kennisbank voor rechercheurs, gebaseerd op actuele theorieën en onderzoek; (5) optimale training en kennis; (6) invoering van een kwaliteitscontrolesysteem (zoals ondersteuning, supervisie, evaluatie); (7) adequate vaardigheden van rechercheurs, omdat niet iedere politieagent een goede verhoorder is; en (8) technologie, zoals audio- of videoregistratie (Griffiths & Milne, 2018).

Omstandigheden

Inrichting van politiecellencomplexen

In Hoofdstuk Zes werden de invloed van de omgeving van politiecellencomplexen op verdachten besproken. In de afgelopen jaren zijn verschillende nieuwe politiecellencomplexen gebouwd. Bij de bouw van deze cellencomplexen is meer aandacht besteed aan comfort, bijvoorbeeld door rubberen strips in deurkozijnen aan te brengen en elektronische sloten in celdeuren te plaatsen waardoor deze deuren geruisloos sluiten, door toiletten te installeren die niet meer op afstand hoeven te worden doorgetrokken, en door het binnenlaten van meer daglicht. Deze positieve ontwikkelingen zijn opgemerkt door de onafhankelijke commissie die omstandigheden in politiecellencomplexen inspecteert. Zij erkennen dat de algemene kwaliteit en verzorging van de Nederlandse politiecellencomplexen voldoen aan nationale en internationale standaarden (Inspectie Veiligheid en Justitie, 2015). Desalniettemin laten de resultaten in Hoofdstuk Zes zien dat verdachten in een politiecellencomplex een slechter psychologisch welzijn en slaapproblemen ervaren, en dat het ervaren van slaapproblemen is gerelateerd aan een verminderd psychologisch welzijn. Dit is reden tot zorg, omdat een verminderd psychologisch welzijn, zeker bij kwetsbare verdachten, ervoor kan zorgen dat verdachten minder goed met de omstandigheden gedurende het opsporingsproces kunnen omgaan.

In de 19e eeuw werden grote, imposante gevangenissen gebouwd, waarvan het interieur was ontworpen met als doel om gevangenen te intimideren (Hancock & Jewkes, 2011). Ondanks dat moderne gevangenisgebouwen meer opgaan in de omgeving hebben mensen nog altijd het idee dat verdachten in een gevangenis moeten worden gestraft. Hierbij wordt vaak geen onderscheid gemaakt tussen een reguliere gevangenis en een politiecellencomplex – terwijl verdachten in een politiecellencomplex nog niet zijn veroordeeld en in afwachting zijn van vervolging.

Momenteel worden verschillende afdelingen van de acute psychiatrie gemoderniseerd, in lijn met steeds meer internationaal onderzoek naar hoe het interieur stress en agitatie bij patiënten kan verlagen en psychisch welzijn kan verhogen (Björkdahl, Perseius, Sameulsson, & Hedlund Lindberg, 2016; Novak, Scanlan, McCaul, MacDonald, & Clarke, 2012; Wigglesworth & Farnworth, 2016). Een kamer van de acute psychiatrie doet op geen

enkele manier denken aan een politiecel. De voormalige separeer cel heet nu een 'comfort kamer' of '*sensory room*', ontworpen om het gevoel van veiligheid en comfort te bevorderen (Bailon, Van Diepen, & Prettyman, 2002). De rationale van dit nieuwe interieurconcept is dat het probeert de negatieve effecten van het ontbreken van stimuli, hetgeen kan leiden tot psychische problemen, te voorkomen (Bailon et al., 2002). Dit volgt de principes van zogenaamde *healing environments*, zoals besproken in Hoofdstuk Zes. Een comfort kamer is vaak een ruime kamer, met een wit of pastelkleurig plafond en wanden, kleuren die kunnen worden aangepast door de patiënt, evenals aanpasbare geluiden (zoals het geluid van vogels) en geuren. De deuren zijn gemaakt van hout in plaats van staal, en er is een touchscreen om tv te kijken of een computerspel te spelen (Bailon et al., 2002; Van Steenbergen & Pinedo, 2016).

Mijn laatste aanbeveling is dat de Nederlandse politie inspiratie kan opdoen vanuit de omgevingspsychologie, bijvoorbeeld vanuit recente ontwikkelingen in het ontwerp van het interieur van ziekenhuizen en de acute psychiatrie. Politiecellen zouden kunnen worden omgebouwd tot comfortcellen, om zo bij verdachten het psychologisch welzijn te vergroten en slaapproblemen te voorkomen (Bell et al, 2001; Björkdahl et al., 2016; Novak et al., 2012; Ulrich, 1991; Wiglesworth & Farnworth, 2016). Uiteindelijk zal een beter psychologisch welzijn van verdachten namelijk positief bijdragen aan de efficiency en effectiviteit van het politieverhoor.

Sterkten en beperkingen

Een belangrijk pluspunt van dit proefschrift is dat verschillende psychologische kwetsbaarheden werden onderzocht: psychische stoornissen, een licht verstandelijke beperking, een abnormale mentale toestand (zoals drugs- en alcoholgebruik en slaapproblemen) en persoonlijke kenmerken. Een ander pluspunt is dat het CIPH-raamwerk (Gudjonsson, 2003; Gudjonsson & MacKeith, 1988, 1997) is gebruikt om deze psychologische kwetsbaarheden te onderzoeken, alsmede andere externe factoren die de psychologische kwetsbaarheid van verdachten kunnen vergroten. Een derde pluspunt is dat het onderzoek is uitgevoerd in de praktijk, waardoor de ecologische validiteit hoog is. Dit maakt dit proefschrift relevant voor de politiepraktijk, beleid en onderwijs.

Een aantal beperkingen moeten ook worden benoemd. Ten eerste was het niet mogelijk om de omstandigheden waarin de assessments werden verricht te controleren, omdat de omstandigheden in ieder politiecellencomplex van elkaar verschillen met betrekking tot de aanwezigheid van onder andere een raam, daglicht en kleur. Ten tweede bevatte de testbatterij die voor dit onderzoek werd gebruikt verschillende verkorte versies van psychologische testen en een aantal screeners in plaats van de volledige versies, vanwege de beperkte tijd voor afname in de politiecellencomplex-setting. Dit kan van invloed zijn geweest op de resultaten. Ten derde deden slechts 103 rechercheurs mee aan het onderzoek in Hoofdstuk Twee, en kon de werving van rechercheurs vanwege de reorganisatie van de politie op dat moment niet exact worden gecontroleerd. Dit sample is dus mogelijk niet geheel representatief voor alle Nederlandse rechercheurs. Ten vierde konden slechts 36 verhoren worden geanalyseerd in Hoofdstuk Vijf, aan de hand van niet-verbatim uitgewerkte processen-verbaal. Toekomstig onderzoek zou gebruik moeten maken van verbatim transcripten van verhoren. Ten slotte was in Hoofdstuk Zes het sample van verdachten die thuis hadden geslapen ($n = 15$) relatief klein vergeleken met het sample van verdachten die in een politiecellencomplex hadden geslapen ($n =$

134) voorafgaand aan het psychologisch assessment. Daarom is meer onderzoek nodig naar de impact van de omgeving van een politiecellencomplex op verdachten. Er zou bijvoorbeeld in zowel oudere als relatief nieuwe politiecellencomplexen met gebruik van EEG-techniek een grotere groep verdachten kunnen worden onderzocht om daadwerkelijke slaapdeprivatie bij verdachten te meten.

Slotopmerking

Dit onderzoek gaat over personen die risico lopen tijdens het politieverhoor. Hoewel de focus lag op de Nederlandse situatie kunnen resultaten en aanbevelingen wellicht ter inspiratie dienen voor andere landen in de wereld om beleid en praktijk te evalueren. Ik hoop vooral dat mijn proefschrift leidt tot meer onderzoek naar de onderwerpen die hier aan bod zijn gekomen, en tot veranderingen bij de Nederlandse politie en de politieacademie – niet alleen om een rechtvaardig opsporingsproces voor kwetsbare verdachte te garanderen, maar ook om de kwaliteit van het politieverhoor te verhogen.